

УДК 811.161.2*255:27-23]“18/19“:[001.4:321.61-057.341]:[81‘37+81‘373.6]
DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.32>

ТЕМАТИЧНА ГРУПА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ «НАЗВИ ПОСАД» В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ XIX–XX СТОЛІТЬ

Чура Анна Василівна

аспірантка кафедри української мови

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

Наукова розвідка з'ясовує особливості перекладу й семантичну та історичну етимологію назв посад, що функціонують в українських біблійних тестах XIX–XX ст. На основі Грецького та єврейського лексикону Стронга аналізуються одна старогрецька лексема – *ραβδοῦχοι* або *грабдокгос* та дві старосередньовіські – *לַגְבִּי* або *навгед*, *שָׂרִי*, або *сар*. Здійснюється етимологічний аналіз обраних термінів. Надано коротку інформацію про суспільно-політичне становище, вид занятості осіб, котрих іменували цими термінами. Аналізується переклад цих термінів авторства Івана Огієнка, Івана Хоменка, Рафаїла Турконяка та Українського біблійного товариства. Внаслідок зробленого аналізу констатуємо, що обрані лексеми були адаптовані авторами наступними словами: *ліктор, паличники, поліційні слуги, виконавці, володар, значний, зверхник, старший, князь, намісник, правитель, воєвода, гетьман, староста, игемон, начальник, провідник, вельможя, вождь, полководець, старійшина, шляхетний, головний, старшина, отаман, урядовці, доглядачі, дуки*. На основі енциклопедичних та лексикографічних джерел розглянуто семантико-культурологічне значення таких цих термінів, оскільки вони залишилися поза увагою українських науковців. Вказано також доречність перекладу в окремих фрагментах Святого Письма. Зазначено на важливість якості перекладу Святого Письма в контексті формування та розвитку етнічних традицій й моральних основ суспільно-політичного життя. Відзначено, що абсолютно точної передачі змістових навантажень слів, що присутні в оригінальному тексті, досягти майже неможливо. Річ в тім, що при перекладі даються в знаки хронологічні відстані, культурні відмінності, динаміка розвитку мови та мовлення, політичні колізії й особисті суспільні налаштування перекладачів.

Ключові слова: назви посад, Біблія, переклад, відповідність первинному тексту, етимологія, Святе Письмо.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Суспільно-політична лексика – це складна й різнопланова сукупність слів, що об'єднуються в тематичні групи за певною ознакою. Ця відкрита система виражає ставлення соціуму до політичних реалій та ступінь його політизації. Вона віддзеркалює державний і громадський стан у їхньому мовному взаємозв'язку й представленні мовою способи вираження відносин між суспільством і державою. Відтак, точність перекладу державних й суспільних термінів поданих в українських перекладах Біблії XIX–XX ст. значно впливає на глибину розуміння змістового навантаження первинного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Точність таких перекладів ставала об'єктом зацікавлень багатьох українських мовознавців. Серед них Михайло Комаров (Комаров 1913), Олекса Горбач (Горбач 1988), Василь Німчук (Німчук 2005), Андрій Стародуб (Стародуб 2003), Тетяна Мороз (Мороз 2016), Михайло Петрович та Галина Наконечна (Петрович,

Наконечна 1998), Оксана Дзера (Дзера 2018), Петро Мацьків (Мацьків 2006), Тетяна Ботвин (Ботвин 2017). Їхні дослідження здійснювались на основі вивчення перекладів авторства Пилипа Морачевського (Морачевський 1863), Пантелеймона Куліша та Івана Пулюя, Івана Нечуй-Левицького (Куліш, Левицький, Пулюй 2003), Івана Огієнка (Огієнко 2012), Івана Хоменка (Хоменко 1990) та Рафаїла Турконяка (Турконяк 2011). Фрагментарний переклад Біблії здійснив відомий український просвітителю Маркіян Шашкевич (Шашкевич 1884). Кілька уривків перекладу Святого Письма авторства Михайла Лободовського було публікованих у статті Павла Житецького (Житецький 1905). Проблемою вивчення внутрішньої динаміки суспільно-політичної лексики займалися такі мовознавці як Оксана Мороз (Мороз 2005), Яна Снісаренко (Снісаренко 2011), Ірина Холявко (Холявко 2011) та інші філологічні дослідники.

Мета статті полягає у вивченні відповідності перекладу назв посад, що містяться в біблійних текстах, здійсненого на основі аналізу їхньої

етимології, особливостей тогочасного соціального й державного статусу вказаних термінів та їхні хронологічних модифікацій. Досягнення мети передбачає розв'язання завдань щодо опису атрибутів історичних походжень та філологічних найменувань термінів посадових статусів у Святому Письмі. А також дослідження щодо відповідності перекладу зазначених термінів поданим у біблійних текстах лексемам.

Виклад основного матеріалу. РАΒΔΟΥΧΟΙ. У Грецькому лексиконі Стронга термін *ραβδουχοι* чи *грабдокгос* вживається нечасто. У часи царського Риму так називали слуг, що працювали серед глядачів під час проведення театральних вистав, ораторських виступів або гладіаторських боїв чи інших державних і релігійних зібрань. Вони допомагали владі підтримувати громадський порядок. Згодом у республіканський період Римської держави *ραβδουχοι* *грабдокгос* називали виборних управлінців, у обов'язки яких входило представництво та реалізація рішень вищих державних чиновників – магістратів.

Головним чином їхні посадові обов'язки були пов'язані із наглядом за виконанням адміністративних розпоряджень й судових вироків магістратів і суддів. Владу *ραβδουχοι* *грабдокгос* візуально репрезентували пучки в'язових чи березових прутів, які називались фасціями й дали поштовх до виникнення терміну фашизм. У часи імперського Риму ними ставали громадяни або увільнені раби, що носили вишитий золотими нитками червоний одяг із прикріпленими до ремня фасціями серед яких розміщались бойова сокира.

В українських текстах Святого Письма вказану давньогрецьку лексему перекладено термінами: **ліктор, паличники, поліційні слуги, виконавці**. Наприклад, Іван Хоменко у Діях використовує слово **ліктор**. У фрагменті 16:38 йдеться: *Ліктори донесли ці слова воєводам. А ті, почувши, що вони римляни, злякались.* У цьому ж реченні Пантелеймон Куліш, Пилип Морачевський та Українське біблійне товариство застосували слово **паличники**. Наприклад: *Паличники сповістили воєводам ці слова. Ті налякались, почувши, що вони римляни.* Іван Огієнко у тому ж творі використав словосполучення **поліційні слуги**. Наприклад: *Ці ж слова поліційні слуги донесли начальникам. А ті налякались, почувши, що римляни вони.* Рафаїл Турконяк переклав згаданий термін словом виконавці. Приміром: *Ці слова виконавці сповістили воєводам. Ті ж, почувши, що вони римські громадяни, налякались.*

Порівнюючи переклади терміну *ραβδουχοι* *грабдокгос* в українських перекладах Біблії XIX–XX ст. слід зробити висновок, що найбільш

вдалим є переклад здійснений Іваном Хоменком, який вжив лексему **ліктор**. Згідно з СУМ, це керівна особа, що могла виконувати наглядові, виконавчі, представницькі й охоронні функції обслуговуючи державні запити вищої адміністрації Стародавнього Риму (СУМ VI 514). Слово має латинське походження від іменника *licitor*, який веде коріння від праіндоевропейського дієслова **leig*, що означає – зв'язувати (ЮЕ III 792). Менш вдалим є переклад Пантелеймона Куліша, Пилипа Морачевського та Українського біблійного товариства, які використали слово **паличники**. Річ в тім, що цей термін означає особу, яка виконувала функції наглядача за порядком під час здійснення судових засідань й проведення громадських, театральних чи спортивних дійств (М II 597). Тобто йдеться про слугу на ранг нижче, ніж *ραβδουχοι* *грабдокгос*.

Переклад Івана Огієнка словосполученням **поліційні слуги** також не можна вважати вдалим. Некоректність вживання терміну *поліція* в українській перекладах Біблії пояснюється тим, що початки його правоохоронного значення сягають XVI ст. І лише у XVIII ст. він набирає сучасного змістового наповнення. А до вказаного часу так могли називати будь-який адміністративний орган (Солонар 2018, с. 23–28). На цьому тлі не точним є переклад Рафаїла Турконяка, який скористався словом **виконавці**, позаяк в етимологічному розрізі *виконавцем* є той, хто виконує будь-яке завдання незалежно від його призначення (СУМ I 411).

וּלְנָגִיד. У Єврейському лексиконі Стронга слово *וּלְנָגִיד* або *навгед* має досить широке змісто-ве наповнення. *Навгедом* міг бути монарх, державний адміністративний керівник, вищий духовний ієрарх, провідник релігійної секти, військовий начальник, лідер племені тощо.

В українських перекладах Святого Письма цей староєврейський термін перекладено словами **володар, значний, зверхник, старший, князь**. Найчастіше Іван Огієнко та Рафаїл Турконяк застосовують слово володар, що підтверджують наступні фрагменти: Перша Самуїлова Книга 9:16, 10:1, 13:14, 25:30, Друга Самуїлова Книга 5:2, 6:21, 7:8, Перша Книга Царів 1:35, 16:2, Друга Книга Царів 20:5, Перша Хроніка 17:7, 26:24, 27:4, 27:16, 28:4, 29:22. Однак, знайдено й інші варіанти перекладу авторства Івана Огієнка. Так у перекладі Перших Хронік 13:1 він використовує субстантивованій прикметник **значний**. Наприклад: *І радився Давид із тисячниками та з сотниками, зо всіма значними.* Інший варіант міститься у Першій Хроніці, де автор вживає слово іменником **зверхник**. Йдеться про фрагмент 9:20

та 12:28. Наприклад: *Пінхас, син Елеазарів, був над ними колісь зверхником, і Господь був із ним* (1 Хр. 9:20). Іван Хоменко при перекладі цього уривку використовує субстантивованний прикметник **старший**. У інших фрагментах Святого Письма він вживає слово **князь**. Наприклад в Першій Самуїловій Книзі 9:16, 10:1, 13:14, 25:30, Другій Самуїловій Книзі 6:21, 7:8, Першій Книзі Царів 1:35, 16:2, Другій Книзі Царів 20:5, Першій Хроніці 17:7, 28:4, 29:22. Приміром: *Тож і тепер скажи моєму слугі Давидові: Я взяв тебе з пасовиська, від овець, щоб ти був князем над моїм народом, Ізраїлем* (1 Хр. 17:7).

Переклад Рафаїла Турконяка та Івана Огієнка слова *וְלֹדֵי נַוְעֵד* терміном **володар** є найбільш вдалим. Слово має праслов'янське походження від дієслова *volděti – володіти, правити керувати (ЕСУМ I 419). Згідно СУМ, володарем є верховна особа котрій належить політична влада й економічна власність. Тобто він є повноправним правителем держави чи краю (СУМ I 728). Такий переклад добре відображає значення вказаного старогрецького слова.

Менш вдалим є переклад Івана Огієнка словом **значний** чи **зверхник**. Згідно СУМ, вживання слова **значний** у значенні особи яка займає високе суспільне становище чи посідає впливову посаду є застарілим (СУМ III 694). А при перекладі такі слова вживати не варто.

У тому ж джерелі стверджується що термін **зверхник** є діалектизмом (СУМ III 467). Тому його використання також не є вдалим. Так як і застосування Іваном Хоменком субстантивованого прикметника **старший** та іменника **князь**. Згідно СУМ, старший – це той, хто стоїть вище за званням, посадою, чином, службовим становищем, а слово є розмовним (СУМ IX 666). Проте, коли йдеться про переклад Святого Письма, то актуальним вважається вживання літературних слів. Викликає запитання й вживання лексеми **князь**. Згідно із гіпотезою відомого українського історика Михайла Грушевського ця монарша посада сформувалась у VIII ст., що не відповідає хронологічним рамкам біблійного тексту римського періоду (УМЕ III 659–600).

ΗΓΕΜΟΝΙΣΤΗΝ. У Грецькому лексиконі Стронга слово *ἡγεμονιστην* **гегемон** означає ватажка, вождя, намісника, правителя, напутника. Термін походить від дієслова *ἡγεμονα* – водити, пропускати. Так називали військово-політичних діячів, основною метою яких був контроль агресивно налаштованих осіб чи соціальних груп, здатних почати війну (СІС 246). Для тлумачення цього старогрецького слова українські автори перекладів Біблії XIX–XX ст. використали різні

лексеми. Серед них: **намісник, правитель, воєвода, гетьман, староста, игемон, старший**.

В основному Іван Огієнко та Біблійне товариство скористалися іменником **намісник**. Такий переклад присутній в Євангелії від Матвія 27:2,11,14,15,21,27, 28:14 та у Діях 23:26, 23:33, 24:1, 24:10, Євангелії від Луки 20:20. Наприклад: *Мав же намісник звичай відпускати на свято народів в'язня одного, котрого хотіли вони*. (Матв. 27:15). Рафаїл Турконяк та Іван Хоменко використали іменник **правитель**. Як от, в Першому Посланні від Петра 2:14, Євангелії від Марка 13:9, 10:18, Євангелії від Матвія 27:2,11,14,15,21,27, 28:14. Наприклад: *чи то правителям, ним посланим на кару лиходія́м і похвалу доброді́нцям* (1 Петр. 2:14).

Пилип Морачевський у Євангелії від Матвія 2:6 використав слово **воєвода**: *І ти, Вифлєме, земле Іудина, нічим не менша еси між державами Іудиними: бо з тебе вийде воєвода, що спасе народ Мій Ізраїля*. У тому ж фрагменті Пантелеймон Куліш застосовав термін **гетьман**. Відомі й інші різновиди перекладу цього автора. У Діях 23:26 та 24:1 він послуговується словом **староста**: *По пяти ж днях прийшов архиерей і Ананія з старшими і з речником, Тертидом якимся, і озвались вони перед старостою проти Павла* (Дії 24:1). У Євангелії від Луки 21:12 та в Діях 26:30 згаданий автор вживає термін **игемон**. Наприклад: *як промовив се, устав цар і игемон і Вереникия і ті, що сиділи з ними* (Дії 26:30). Іван Хоменко та Пилип Морачевський застосовують субстантивованний прикметник **старший**. Такий переклад присутній в Діях 24:1 та в Євангелії від Луки 21:12, наприклад: *А перед усим тим наложать на вас руки і будуть знати вас, і видаватимуть у синагоги і темниці, і поведуть перед царів і старших за имя Моє* (Лука 21:12).

Найбільш вдалим є варіант перекладу слова *ἡγεμονιστην* **гегемон** термінами **намісник** чи **правитель**, як це було здійснено Іваном Огієнком, Рафаїлом Турконяком, Іваном Хоменком та Біблійним товариством. Обидва слова мають праслов'янське походження. Слово **намісник** – від іменника *město* місто (ЕСУМ III 484), термін **правитель** від *pravъ* прямий, правильний, справедливий (ЕСУМ IV 550). Згідно СУМ, **намісник** – це службова особа яка від імені монарха здійснює владу на ввіреній їй території (СУМ V 128). А **правитель** – це перша особа, тобто сам монарх (СУМ VII 503). Такий переклад відповідає первинному значенню вказаного давньогрецького слова. Як і переклад Пантелеймона Куліша, який вжив слово **игемон**. Оскільки СУМ трактує його як особу верховного керівного статусу (СУМ II 45).

Тоді як використання Пилипом Морачевським слова **воєвода** вмотивованим не є. Загальновідомо що посада воєводи формується у киеворуські часи, що порушує хронологічні рамки біблійного тексту (СУМ I 723). Як і переклад Пантелеймона Куліша, який застосував слово **гетьман**. Ця посада виникла на початку XVI ст. й означала виборного козацького ватажка Запорізької Січі, а згодом вищого урядника Речі Посполитої (СУМ II 58). Інший переклад автора – словом **староста** також не є вдалим. Адже згідно СУМ, староста – це керівник місцевих органів самоврядування на територій України, Польщі та Литви у XV–XVIII ст. (СУМ IX 662). Такий переклад виходить за хронологічні рамки біблійних часів. Як і використання слова **старший** здійснене Іваном Хоменком та Пилипом Морачевським. Згідно із СУМ це слово означає вищу за віком або статусом особу і є розмовним (СУМ IX 666).

רִשָׁיָה. В Єврейському лексиконі Стронга давньоєврейський термін **רִשָׁיָה**, або *sar* має багато значень. У суспільному значенні він вказує на посаду регіонального правителя, у військовій лексиці означає командира, у релігійному значенні часто позначає головного ангела, а біблійних текстах – начальника, правителя, чиновника, очільника. Слово походить від давньоєврейського дієслова **רָשָׁה** – панувати, правити. В українських біблійних текстах XIX–XX ст. воно перекладається різними термінами. Наприклад: **зверхник, начальник, головний, провідник, вельможя, князь, гетьман, вождь, полководець, старійшина, шляхетний, головний, старшина, отаман, урядовці, доглядачі, дуки**.

У більшості фрагментів лексеми **רִשָׁיָה**, або *sar* Іван Огієнко переклав словами **зверхник** чи **начальник**. Перший термін присутній у Книзі Буття 47:6, у Повторенні 20:9, у Книзі Суддів 4:2, у Другій Самуїловій Книзі 10:18, в Естері 8:9, 9:3, у Йові 29:9, 34:19, у Другій Книзі Царів 25:26, у Другій Хроніці 8:10, 26:11, 36:14. Наприклад: *І передав їх Господь у руку Явіна, царя ханаанського, що царював у Гацорі. А зверхником його війська був Сісера, і він сидів у Харошет-Гагтоїмі* (Суд. 4:2). Другий термін присутній у Книзі Буття 37:36, 39:1,21,22,23, 40:2,3,4,9,16,20,22,23, 14:9,10,12, у Виході 1:11, 2:14, у Книзі Суддів 4:7, у Першій Хроніці 21:2. Наприклад: *А Господь був із Йосипом, і прихилив до нього милосердя, та дав йому милість в очах начальника в'язничного дому* (Бут. 39:21). Нечасто зазначений автор використовує й інші слова. На зразок **головний** в Книзі Буття 21:22,32, 26:26. Наприклад: *І склали умову вони в Беер-Шеві. І встав Авімелех та Піхол,*

головний провідник його війська, і вернулись вони до краю филистимського (Бут. 21:32). Ще одним зразком перекладу Івана Огієнка є слово **провідник**. Як от, в Першій Книзі Царів 11:24, 15:20, 16:16, у Першій Книзі Самуїла 14:50. Наприклад: *І послухався Бен-Гаддад царя Аси, і послав провідників свого війська на Ізраїлеві міста, та й побив Іййона, і Дана, і Авела, Бат-Мааху, і всього Кінерота та всю землю Нефталимову*. (Бут. 15:20). Іншим прикладом перекладу автора є слово **вельможя**, наявне в Книзі Буття 12:15, в Числах 22:8,13,14,15,21,35,40, 23:6,17. Наприклад: *І встали моавські вельможі, і прийшли до Балака та й сказали: Відмовив Валаам піти з нами* (Чис. 22:14). Наступним зразком є слово **князь**, яке автор застосовував у Книзі Суддів 5:15, 8:3,6,14, у Книзі Йова 3:5, Естер 6:5,9,11. Зокрема: *І дати цю одежу та цього коня на руку котрогось із старших князів царевих. І нехай зодягнуть того чоловіка, якому цар жадає чести, і нехай возять його на коні на міській площі, і нехай кличуть перед ним: Так робиться мужеві, якому цар жадає чести!* (Ест. 6:9).

Зрідка Іван Огієнко вживає терміни **гетьман** та **вождь**. Перше слово він використав у Йові 39:25. Наприклад: *При кожному розі кричить він: І-га! і винюхує здалека бій, грім гетьманів та крик*. Друге міститься у Ісусі Навині 5:14,15. Приміром: *І сказав вождь Господнього війська до Ісуса: Скинь взуття своє з своїх ніг, бо це місце, на якому стоїш ти, святе воно! І зробив Ісус так* (Навин 5:15).

Різними словами термін **רִשָׁיָה** *sar* перекладає й Рафаїл Турконяк. Серед них – **полководець**, що трапляється у Першій Книзі Самуїла 14:50, у Книзі Буття 21:22,23, 26:26, в Ісусі Навині 5:14,15. Наприклад: *Ім'я його жінки – Ахіноом, дочка Ахімааса. Ім'я полководця: Авенир, син Нура, син родича Саула* (1Сам 14:50). Ще однією ілюстрацією його перекладу є слово **старійшина**, як у Книзі Суддів 6:8 та 10:18, у Числах 22:15. Наприклад: *Тоді Валак знову послав старійшин – у більшій кількості й поважніших за тих* (Чис. 22:15). Поряд із цим, характерним для Рафаїла Турконяка є вживання субстантивованого прикметника **шляхетний** та прикметника **головний**. Перше слово пригадується в Йові 34:19, а саме: *Хто не застидався присутності шляхетного, і не вмів честь віддати мужам, пошанувати їхнє обличчя*. Друге – в Книзі Буття 40:9,16,20, 22, 23, 41:9, наприклад: *І головний виночерпій розповів Йосифові свій сон, і сказав: У моєму сні переді мною була виноградна лоза*.

Іван Хоменко перекладає слово **רִשָׁיָה** *sar* так само як згадані перекладачі, однак подає і нові версії. Він використовує слово **старшина** у Йові

35:25, в Першій Книзі Царів 1:25, Ісаї 19:13, в Езрі 9:1,2, 10:5,8,14. Наприклад: *Втерля розум старшина цоанська, старшина нофська збилося з глузду; звели Єгипет з дороги начальники їхніх родів* (Іс. 19:13). Іншим варіантом перекладу є застосування слова отаман. Воно міститься у Першій Книзі Царів 11:24, 15:20, 22:23 у Другій Книзі Царів 9:5, 25:26. Наприклад: *Цей зібрав навколо себе людей і став отаманом ватаги, саме тоді, як Давид побив арамійів. Резон завоював Дамаск і осівся там та й царював над Дамаском* (1 Цар. 11:24). Зрідка автор використовує терміни **урядовці**, **доглядачі** й **дуки**. Перше слово присутнє у Другій Хроніці 8:10 та в Першій Книзі Царів 4:2. Приміром: *А ось які були в нього старші урядовці: Азарія, син Цадока, священник*. Друге слово згадується у Виході 1:11, а саме: *І поставлено над ними доглядачів при роботах, щоб допікати їм новими тягарями; і будували вони фараонові міста-зерносховища Пітон і Рамсес*. Третє слово присутнє у Числах 21:18 у фрагменті: *Криниця, що копали дуки, князі народу рили берлом та жезлами. З пустині ж двигнулися до Маттани*.

Властиво переклад давньоєврейського терміну **רֶשֶׁת סַר** є надто різноманітним. Автори використали значну кількість синонімів таких як *зверхник, начальник, головний, провідник, вельможа, князь, гетьман, вождь, полководець, старійшина, шляхетний, головний, старшина, отаман, урядовці, доглядачі та дуки*. Вказана синонімічна різноманітність свідчить як про непересічний талант перекладачів, так і про невичерпні лексичні багатства української мови. Однак, не усі терміни відповідають тому значенню, котре було закладено у відповідному давньоєврейському слові, що становлять об'єкт перекладу. Так Івана Огієнко використовує слово **зверхник**, яке, згідно СУМ, є діалектним (СУМ III 467). А діалектні лексеми не варто вживати при літературному перекладі, адже вони будуть зрозумілими лише носіям діалекту. Більш вірним є переклад словом **начальник**. В ЕСУМ вказано, що слово має старослов'янське походження від слова *начати* – почати (ЕСУМ IV 53). Згідно СУМ воно означає особу яка очолює, завідує, тобто керує (СУМ V 234). Не вдалим для перекладу є слово **головний**. Оскільки у значенні іменника СУМ відносить його до розмовних (СУМ II 112). А розмовні слова не належать до літературної мови.

Наступним різновидом перекладу є термін **провідник**. Згідно із СУМ, воно означає організатора чи керівника (СУМ VIII 134) Таке слово відповідає значенню терміну **רֶשֶׁת סַר**. Слово **вельможа**, згідно СУМ, означає знатну

й багату особу, що займала високу придворну або державну посаду. Але воно є застрілим (СУМ I 324). Однак, для якісного перекладу варто обмежити використання застарілих слів зрозумілих лише у притаманні їм часи. Як і терміни **князь** та **гетьман**. Як зазначалося вище князь – це монарх, або удільний очільник киеворуські доби (СУМ IV 199), а гетьман – виборний козацький ватажок чи польський коронний посадовець (СУМ II 58). Обидва слова є історизмами. У біблійні часи таких посад не існувало. На цьому синонімічному тлі пригідним для перекладу є слово **вождь** застосоване Іваном Огієнком. Позаяк згідно СУМ воно означає військового керівника, або очільника племені. Таке значення наближає його до первинного тексту (СУМ I 724).

Свій варіант перекладу терміну **רֶשֶׁת סַר** подає Рафаїл Турконяк. У його працях міститься лексема **полководець**. Згідно СУМ вона означає воєначальника, який керує великими військовими з'єднаннями (СУМ VII 87). Такий переклад не можна вважати точним, позаяк вказане давньоєврейське слово має більш ширше змістове наповнення (СПТ 15). Наступним зразком є слово **старійшина**. Згідно СУМ воно означає голову общини, найстаршого та найавторитетнішого члена певного соціуму (СУМ IX 657). Такий переклад можна вважати вірним. Чого не скажеш про наступний термін – **шляхетний**, який використав Рафаїл Турконяк. СУМ так називає особу аристократичного походження до того ж наділену високими моральними якостями (СУМ XI 495). А термін **רֶשֶׁת סַר** не містить у собі таких значень. Не варто використовувати й субстантивованій прикметник **головний**. Згідно СУМ, у значенні іменника це слово означає очільника та є розмовним (СУМ II 112).

Іван Хоменко перекладаючи давньоєврейський термін **רֶשֶׁת סַר** скористався словом **старшина**. За визначенням СУМ, цей термін означає найчастіше військову, рідше – адміністративну верхівку українського січового, а згодом і реєстрового козацтва (СУМ IX 668). Як наслідок, застосування вказаної лексеми виходить за хронологічні межі описуваних подій. Аналогічну неточність робить автор використовуючи слово **отаман**. В СУМ зазначено, що так називали виборного або призначеного ватажка козацького війська чи керівника іншого позадержавного нерегулярного загону (СУМ V 801). В обох випадках слово вживати не варто. Воно порушує хронологічні рамки біблійної розповіді та є застарілим. Вдалим зразком перекладу є використання близьких за значенням термінів **урядовці** та **доглядачі**. Оскільки перший означає

вищого чиновника (СУМ Х 484), а другий – рядового службовця (СУМ П 340). Обидва значення носять статусний характер, який відображає зміст терміну, що становить об'єкт перекладу. Не досить вмотивованим є використання Іваном Хоменком терміну **дуки**. У СУМ значено, що це слово означає заможну людину, однак воно є застарілим (СУМ П 433).

Висновки та перспектива подальших досліджень. В українських перекладах Біблії XIX–XX ст. тематична група суспільно-політичної лексики «назви посад» є досить репрезентативною і водночас дискусійною. Так відбувається тому, що СПЛ – це надзвичайно динамічний філологічний об'єкт, який надто швидко змінює змістові відтінки первинних термінів внаслідок їхньої реакції на зміну політичних обставин та соціальних процесів.

Відтак, відомі українські мовознавці XIX–XX ст. Іван Огієнко, Пилип Морачевський, Іван Хоменко, Рафаїл Турконяк та Біблійне товариство доклали значних зусиль щоб адаптувати початковий біблійний текст до сучасних реалій й скерувати його у максимально зрозуміле читачеві русло. Утім, внаслідок зрозумілих причини вказані автори не були позбавленими впливу на них довколишніх суспільно-політичних, етнічних, соціо-культурних та релігійних реалій. Тому окремі упущення у передачі автентичного змісту чотирьох канонічних Євангелій є законними. Сьогодні вони зчитуються як неточні.

Наприклад, перший термін **ραβδουχοι** в українських текстах Святого Письма цілком достовірно перекладено Іваном Хоменком як

ліктор. Пантелеймон Куліш, Пилип Морачевський та Українське біблійне товариство використовують слово **паличники**. Такий переклад не можна вважати вдалим, оскільки слово позначає особу нижчу в статусі. Іван Огієнко використовує словосполучення **поліційні слуги**, що також не коректно. Адже інститут поліції сформувався лише у XVIII ст. Рафаїл Турконяк користується лексемою **виконавці**, котра має надто широке значення.

Другий термін **ולגיד** Іван Огієнко та Рафаїл Турконяк вірно перекладають словом **володар**. Однак, у інших фрагментах Іван Огієнко застосовує застаріле слово **значний** та діалектизм **зверхник**. Використання таких лексем у літературному перекладі слід суттєво обмежити. Іван Хоменко допускається подібного упущення вживаючи розмовне слово **старший** у значенні особи що стоїть вище не за віковим, а за соціальним рангом. Вказаний автор використовує ще одну лексему – **князь**. Її застосування порушує хронологічні рамки контексту.

Третім терміном є **πρεσβυτιν**. Іван Огієнко, Рафаїл Турконяк, Іван Хоменко та Біблійне товариство вірно переклали його словами **намісник** чи **правитель**. Вдалим є переклад Пантелеймона Куліша, який вживає слово **игемон**. Тоді як Пилип Морачевський некоректно використовує лексему **воєвода**, оскільки вона порушує хронологічні межі оповіді. Схожої неточності припускається Пантелеймон Куліш при вживанні слів **гетьман** та **староста**. Не зовсім пригідно використовують лексему старший Іван Хоменко та Пилип Морачевський, адже вона є розмовною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія (четвертий повний переклад з давньогрецької мови). Переклад ієромонаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Київ : Українське Біблійне Товариство, 2011.
2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2012.
3. Ботвин Т. М. Соматизми в українських перекладах Біблії XIX–XX століть: семантичний та культурологічний аспекти. *Spheres of Culture* ed. by Ihor Nabytovych. Lublin 2017 a. Vol. 16. S. 480–488.
4. Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Святого Письма українською народною мовою XIX–XX віків. *Науковий конгрес у тисячоліття хрещення Руси-України. Т. 1. Збірник мовознавчої комісії*. Мюнхен, 1988. С. 29–98
5. Греческий лексикон Стронга (с) Bob Jones University: URL: <http://www.rststrong.pdb>
6. Дзера О. В. Біблійна концептосфера як складова частина ідіостилю Тараса Шевченка та її ревербалізація в українських біблійних перекладах. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, Вип. 36. 2018. С. 154–169.
7. Еврейський лексикон Стронга (с) Bob Jones University: URL: <http://www.rststrong.pdb>
8. Комаров М. П. Морачевський та його переклад св. Євангелія на українську мову. Одеса, 1913.
9. Мацьків П. В. Українські переклади Біблії: семасіологічний аспект. *Вісник Сумського державного університету: Збірник наукових праць. Серія Філологічні науки*. Суми, 2006. № 11 (95). с. 168–172.
10. Мороз О. О. Сучасна суспільно-політична лексика: семантика, структура, динаміка.: автореф. дис. ... канд. філ. наук. 10.02.03. Київ, 2005. 20 с.
11. Мороз Т. В. Перший повний переклад Біблії українською мовою: історія створення та видання. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. 2016. Т. 278. № 266. С. 82–87.

12. Німчук В. Українські переклади Святого Письма. Das Ukrainische als Kirchensprache (Українська мова в церквах). Slavische Sprachgeschichte. Herausgegeben von Michael Moser. Wien, 2005. Band 1. S. 15–64.
13. Житецкий П. И. «О переводах евангелия на малорусский язык». Известия Отделения русского языка и словесности АН, 1905.10.4. с. 62–65.
14. Писання Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича і Якова Головацького. У Львові: Зъ печатнѣ Товариства имени Шевченка, підъ зарядомъ К. Беднарского, 1884. 382 с.
15. Святе Письмо Старого і Нового Завіту. Пер. П. Куліша, І. Левицького і І. Пулюя. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2003.
16. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. пер. І. Хоменка. Ватикан: Editorial Verbo Divino, 1990.
17. Снісаренко Я. С. Суспільно-політична лексика: проблеми визначення та вивчення. *Теоретичні і методологічні проблеми дослідження мови*. Черкаси, 2011. 7 с.
18. Солонар А. В. Історія становлення і розвитку інституту поліцейського. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 6(19). С. 23–28.
19. Стародуб А. Євангеліє та циркуляр: переклад Четвероевангелія Пилипа Морачевського як одна з причин появи Валуєвського циркуляру 1863 року. 2003. URL: <http://sian-ua.info> (дата звернення: 1.05.2023)
20. Федорук О. Кулішів переклад Святого Письма. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичної традиції до нових концепцій*: Матеріали Всеукр. наук. конф. (Львів, 13–15 трав. 1998 р.). Львів: Вид-во Львів. богосл. академії, 1998. С. 57–70.
21. Холяк І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. Автореф. дис...канд. філ. наук. нац. пед. у-ту ім. М. Драгоманова. Кіровоград, 2004. 15 с.

REFERENCES

1. Bibliia (chetvertyi povnyi pereklad z davnohretskei movy) (2011). [The Bible (the fourth complete translation from early Greek)] Pereklad ieromonakha o. Rafaila (Romana Turkoniaka). Kyiv: Ukrainiske Bibliine Tovarystvo. [in Ukrainian]
2. Bibliia, abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu (2012) [The Bible, or the Book of the Holy Scriptures of the Old and New Testame]. Kyiv: Ukrainiske Bibliine Tovarystvo. [in Ukrainian]
3. Botvyn, T. M. (2017). Somatyzy v ukrainskykh perekkladakh Biblii XIX–XX stolit: semantychnyi ta kulturolohichni aspekty. [Somatisms in Ukrainian Bible translations of the 19th–20th centuries: semantic and cultural aspects] in *Spheres of Culture* ed. by Ihor Nabytovych. Lublin. Vol. 16. P. 480–488. [in Ukrainian]
4. Horbach, O. (1988). Movostyl novitnikh perekladiv Sviatoho Pysma ukrainskoiu narodnoiu movoiu XIX–XX vikiv. [The language style of the latest translations of the Holy Scriptures in the Ukrainian vernacular of the 19th and 20th centuries]. *Naukovyi konhres u tysiacholittia khreshchennia Rusy-Ukrainy. Vol. 1. Zbirnyk movoznavchoi komisii. [Collection of scientific works of the Linguistic Commission]* Miunkhen. P. 29–98. [in Ukrainian]
5. Hrechetskyi leksykon Stronha. [Strong's Concordance with Greek Lexicon].(s) Bob Jones University: URL: <http://www.rststrong.pdb> [in Ancient Greek]
6. Dzera, O. V. (2018). Bibliina kontseptosfera yak skladova chastyna idiostyliu Tarasa Shevchenka ta yii reverbalizatsiia v ukrainskykh bibliinykh perekkladakh. [Biblical conceptsphere as a constituent part of Taras Shevchenko's idiosyle and reverberation in Ukrainian Bible translations.] *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka. [Actual problems of Ukrainian linguistics: theory and practice]* Kyiv, Vol. 36. P. 154–169. [in Ukrainian]
7. Evreiskyi leksykon Stronha. [Strong's Concordance with Hebrew Lexicon] (s) Bob Jones University: URL: <http://www.rststrong.pdb> [in Hebrew]
8. Komarov, M. P. (1913). Morachevskiy ta yoho pereklad sv. Yevanheliia na ukrainsku movu. [Morachevsky and his translation of St. The Gospel in the Ukrainian language] Odesa. [in Ukrainian]
9. Matskiv, P. V. (2006) Ukrainski perekłady Biblii: semasiolohichni aspekt. [Ukrainian translation of the Bible: semasiological aspect] *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu: Zbirnyk naukovykh prats. Serii Filolohichni nauky. [Bulletin of Sumy National University. Collection of scientific works. Series Philological sciences]* Sumy. № 11 (95). p. 168–172. [in Ukrainian]
10. Moroz, O. O. (2005). Suchasna suspilno-politychna leksyka: semantyka, struktura, dynamika: avtoref. dys...kand. fil. nauk. [Modern social and political vocabulary: semantics, structure, dynamics: autoref. thesis ... candidate philol. sciences] 10.02.03. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
11. Moroz, T. V. (2016). Pershyi povnyi pereklad Biblii ukrainskoiu movoiu: istoriia stvorennia ta vydannia. [The first complete translation of the Bible into the Ukrainian language: the history of creation and revelation.] *Naukovi pratsi. Filolohiia. Movoznavstvo. [Scientific papers. Philology. Linguistics]* Vol. 278. № 266. P. 82–87. [in Ukrainian]
12. Nimchuk, V. (2005). Ukrainski perekłady Sviatoho Pysma. Das Ukrainische als Kirchensprache (Ukrainska mova v tserkvakh). [Ukrainian translation of the Holy Scriptures. Das Ukrainische als Kirchensprache (Ukrainian

language in churches)] *Slavische Sprachgeschichte*. [Slavian language history]. Herausgegeben von Michael Moser. Wien. Band 1. P. 15–64. [in Ukrainian]

13. Zhytetskyi, P. Y. (1905). "O perevodakh yevanheliia na malorusskii yazyk". [About translations of the Gospel into malorusski language] *Yzvestiia Otdeleniia russkoho yazyka y slovesnosti*. [Izvestia of the Department of Russian Language and Literature] AN.10.4. p. 62–65. [in Ukrainian]

14. Pysannia Markiiana Shashkevycha, Ivana Vahylevycha i Yakova Holovatskoho (1884). [Papers of Markiian Shashkevych, Ivan Vahylevych and Yakiv Holovatsky] U Lvovi: Z pechati Tovarystva ymeny Shevchenka, [Shevchenko Society press] pod zariadom K. Bednarskoho. 382 p. [in Ukrainian]

15. Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu. (2003). [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments.] Per. P. Kulisha, I. Levytskoho i I. Puliuia. Kyiv : Ukrainske Bibliine Tovarystvo. [in Ukrainian]

16. Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu. (1990). [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments.] per. I. Khomenka. Vatykan : Editorial Verbo Divino. [in Ukrainian]

17. Snisarenko, Ya. S. (2011). Suspilno-politychna leksyka: problemy vyznachennia ta vyvchennia. [Socio-political vocabulary: problems of definition and identification] *Teoretychni i metodolohichni problemy doslidzhennia movy*. [Theoretical and methodological problems of language research.] Cherkasy. 7 p. [in Ukrainian]

18. Solonar, A. V. (2017). Istoriia stanovlennia i rozvytku instytutu politseiskoho. [The history of the establishment and development of the Police Institute.] *Pravovi horyzonty*. [Legal horizons] Vol. 6(19). P. 23–28. [in Ukrainian]

19. Starodub, A. (2003). Yevanheliie ta tsyrkuliar: pereklad Chetveroievanheliia Pylypa Morachevskoho yak odna z prychny poiavy Valuievskoho tsyrkuliaru 1863 roku: [The Gospel and the circular: the translation of the Four Gospels by Philip Morachevskoho as one of the reasons for the appearance of the Valuievsky circular of 1863] URL: <http://sian-ua.info> (data zvernennia: 1.05.2023). [in Ukrainian]

20. Fedoruk, O. (1998). Suchasna ukrainska bohoslovska terminolohiia: vid istorychnoi tradytsii do novykh kontseptsii. [Modern Ukrainian theological terminology: from historical tradition to new concepts] : Materialy Vseukr. nauk. konf. [Materials of the Ukrainian scientific conference] (Lviv, 13–15 trav. 1998 r.). Lviv. Vyd-vo Lviv. bohosl. akademii. P. 57–70. [in Ukrainian]

21. Kholiavko, I. V. (2004). Suspilno-politychna leksyka u presi 90-kh rokiv XX st. Avtoref. dys. ... kand. fil. nauk. [Socio-political vocabulary in the press of the 90s XXc. autoref. thesis ... candidate philol. sciences] nats. ped. u-tu im. M. Drahomanova. Kirovohrad. 15 s. [in Ukrainian]

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ред. кол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1982.

2. **М** – Малоруско-німецький словар: У 2 т. / Уложили: Євгеній Желеховський та Софрон Недільський. – Львів, 1886.

3. **СУМ** – Словник української мови : в 11-ти т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

4. **СІС** – Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000.

5. **УМА** – Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. – Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. – Буенос-Айрес, 1959.

6. **СПТ** – Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України (до курсу «Українська мова за професійним спрямуванням») / Уклад.: М.П. Вовк, Р.С. Троцький, В.С. Молдавчук, О.В. Чуприна, О.А. Блінов, С.І. Шепель; за ред. А.О. Пожидаєва. – К. : НАВС України, 2016.

7. **ЮЕ** – Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001.

THEMATIC GROUP OF SOCIO-POLITICAL VOCABULARY “POSITION NAMES” IN UKRAINIAN BIBLE TRANSLATIONS OF 19TH–20TH CENTURIES

Chura Anna Vasylivna

*Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drhobych, Lviv region, Ukraine*

*It is common knowledge that translation is the reproduction of the original by means of another language while maintaining the unity of the primary original and the text. The specified proportion is achieved by means of integral reproduction of the content of the original in its inherent stylistic originality on a different linguistic basis. Therefore, the accuracy of the translation lies in the functional, and not the formal, correspondence to the original. As a result, the proposed scientific investigation elucidates the peculiarities of the translation and the semantic and historical etymology of the names of positions that function in Ukrainian biblical texts of the 19th – 20th centuries. On the basis of Strong's Greek and Hebrew lexicon, one ancient Greek lexeme was analyzed – **ραβδουχοι** or *hrabdokhos* and two ancient Hebrew ones – **דיגנלי** or *navhed*, **ירש**, or *sar*. An etymological analysis of the selected terms was carried out and brief information was provided about the socio-political situation and type of employment of the persons who were called by the specified terms. The peculiarities of the translation of these words by Ivan Ohienko, Ivan Khomenko, Rafail Turkonyak and the Ukrainian Bible Society have been studied. The hypothesis was formed that the selected lexemes had been adapted by the following words: **liktor, palychnyky, politsiyni sluhy, vykonavtsi, volodar, znachnyy, zverkhnyk, starshyy, knyaz', namisnyk, pravytel', voyevoda, het'man, starosta, yhemon, nachal'nyk, providnyk, vel'mozha, vozhd', polkovodets', stariyshyna, shlyakhetnyy, holovnyy, starshyna, otaman, uryadovtsi, dohlyadachi, duky**. On the basis of encyclopedic and lexicographical sources, the semantic and cultural meaning of such terms, which have remained out of the attention of Ukrainian scientists, was considered. Attention is focused on the importance of the correspondence of the translation of the Holy Scripture in the context of the formation and development of ethnic traditions and the moral foundations of social and political life. It is noted that it is almost impossible to achieve an absolutely accurate conveyance of the content load of the words present in the original text, as a result of the fact that chronological distances, cultural differences, the dynamics of the development of language and speech, as well as political conflicts and personal social frame of mind of the translators are reflected in translation.*

Keywords: *position names, Bible, translation, correspondence to the original text, etymology, Holy Scripture.*